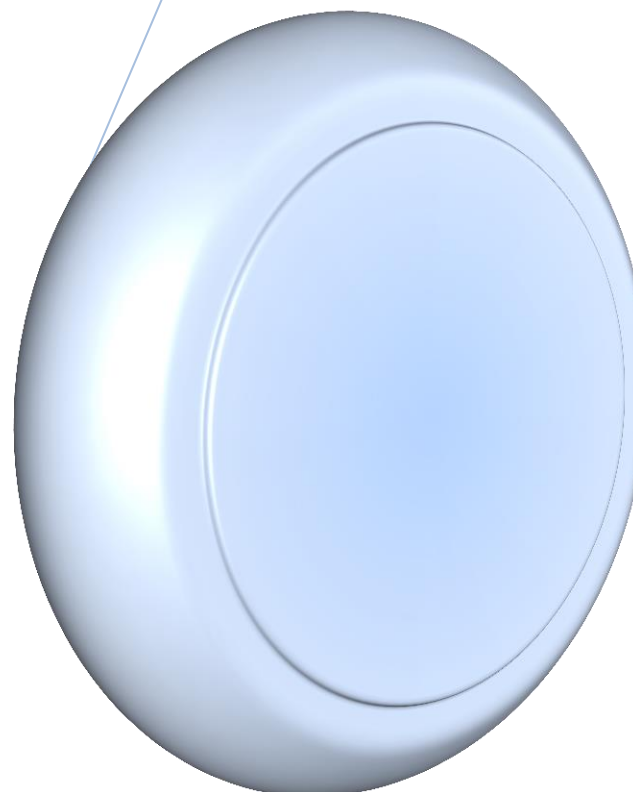

SOIL

Sosiaalihuollon tehtävärakennemalli

Sinikka Volanto, Päivi Rinne & Timo Toikko

Seinäjoki 2014

SISÄLTÖ

JOHDANTO

SOSIAALITYÖN MÄÄRITTELYÄ

SOSIAALITYÖN OSAAMISEN KOHDENTUMINEN

ESIMERKKEJÄ SOSIAALIHUOLLON TEHTÄVÄRAKENTEISTA

SOIL -TEHTÄVÄRAKENNEMALLI

SOIL -MALLIN TOIMIVUUDEN ARVIOINTIA

YHTEENVETO

JOHDANTO

Tämä julkaisu on tuotettu SOIL – **Sosiaalialan Osaamisrakenteet Innovatiivisessa Liikkeessä** – hankkeen yhteydessä. Julkaisussa kuvataan hankkeessa kehitelty malli sosiaalihuollon tehtävärakenteiksi.

Keskeisenä tehtävänä hankkeessa on ollut etsiä ratkaisua kroonistuneeseen, rakenteelliseksi ongelmaksi muodostuneeseen sosiaalityöntekijäpulaan ja sijaisuuskäytännöistä johtuviin työntekijöitten suureen vaihtuvuuteen. Ratkaisua on etsitty tehtävärakenteiden kehittämisestä.

Hanke on toteutettu Etelä-Pohjanmaan liiton kehittämisrahoituksella. Hankkeen koordinoijana on toiminut Seinäjoen ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan yksikkö. Hankkeen pilotteina ja kuntarahoittajina ovat olleet Suupohjan liikelaitoskuntayhtymä, Kuntayhtymä Kaksineuvoinen, Järvipohjanmaan yhteistoiminta-alue sekä Alavuden ja Kurikan kaupungit.

SOIL -hanke (1.9.2013 - 30.6.2014) on sijoittunut ajankohtaiseen sosiaali- ja terveyspalveluiden muutosvaiheeseen. Sote-ratkaisu ja sosiaalihuoltolakiuudistus ovat olleet hankkeen kannalta tärkeitä seurattavia prosesseja ja hanke on mahdollistanut tiedon välittämisen kuntien ja alueiden tilanteista ja ehdotuksista valtakunnalliseen kehittämistyöhön.

Julkaisun tarkoitus on taustoittaa sosiaalihuollon tehtävärakenteiden nykytilaa ja kuvata malli, mikä tuottaa välineitä sosiaalihuollon tehtävärakenteiden uudistamiseksi vastaamaan paremmin asiakastarpeita ja henkilöstön osaamista ja helpottaa näin osaltaan henkilöstön rekrytointia, sijoittumista ja pysyvyyttä.

Sosiaalihuollon tehtävärakenteella tarkoitetaan sosiaalialan eri ammattiryhmien ammatillisen osaamisen tarkoituksenmukaista kohdentamista. Kunnallisen sosiaalihuollon ammatti- ja tehtävärakenteita on tarkasteltu 2000 -luvun alkupuolelta lähtien (mm. STEAM -projekti 2004). Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuosituksen vuonna 2007. Tehtävärakenteiden kehittäminen on tämän jälkeen esitetty suosituksena erilaisissa asiakastyön prosessien, laadun ja toimintakäytäntöjen kehittämiseen tähtäävissä hankkeissa. Sosiaalialan tehtävärakenteiden uudistamisen tarve nousee edelleen sosiaalialan toimintaympäristön muuttumisesta sekä asiakkaiden ja kansalaisten tarpeiden ja sitä kautta sosiaalityöhön kohdistuvien odotusten ja vaatimusten moninaistumisesta. Myös koulutusrakenteet ja -sisällöt ovat muuttuneet, eikä niiden tuottamaa osaamista hyödynnetä täysmittaisesti. Sosiaali- ja terveydenhuollon organisoiminen SOTE-alueina nostaa niin ikään tarpeen jäsentää sosiaalihuollon osaamisen kokonaisuus optimaalisesti tuloksellisuuden, vaikuttavuuden ja laadun näkökulmasta.

SOSIAALITYÖN MÄÄRITTELYÄ

SOIL -hankkeen tehtävärakennetyön lähtökohtana on laaja sosiaalityön viitekehys, joka suuntaa kaikkien sosiaalialan korkeakoulututkinnon suorittaneiden työtä. Laaja määrittely selkeyttää ja vahvistaa sosiaalityön ammatillista kokonaisuutta, mahdollistaen samalla kestävät ja joustavat ratkaisut muuttuvissa toimintaympäristöissä.

Sosiaalityö saa erilaisia painotuksia toimintaympäristöstä riippuen. Sosiaalipalvelujen tuottamisen tapojen ja työtehtävien uudistaminen edellyttää monitoimijaisuutta, jossa huomioidaan vahvasti yhteisöllisyys ja paikallisuus. Brittiläisen Malcolm Paynen jäsennys sosiaalityöstä kolmen lähestymistavan kokonaisuutena luo pohjaa erilaisten tehtäväalueiden esiin nostamiselle. Terapeuttisessa lähestymistavassa yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen hyvinvointi saavutetaan tukemalla ennen kaikkea vuorovaikutuksellisuutta ja itsensä kasvattamista. Rakenteellisessa lähestymistavassa sosiaalityö nähdään emansipatorisena yhteiskunnan muutostyönä tasa-arvon ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden aikaansaamiseksi. Palvelujärjestelmäkeskeisessä lähestymistavassa sosiaalityöllä vastataan yksilöiden tarpeisiin tavoitteena palauttaa hyvinvoinnin taso yksilöllisten riskien kohdatessa. Hans van Ewijk lisää tarkasteluun kansalaiskeskeisen näkökulman, jossa yksilö nähdään ympäristössään ja vaikuttaminen suunnataan tähän suhteeseen. Ympäristö, yhteisö ja yhteiskunta nähdään muuttuvina.

Sosiaalityön maailmanjärjestön (IFSW) määritelmästä on luettavissa edellä kuvattuja näkökulmia, mukaan lukien painotus paikallisuuteen ja yhteiskunnalliseen muutokseen.

*"Sosiaalityö on käytännön työhön perustuva ammatti ja tieteenala, jolla edistetään yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä, sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä ihmisten elämänhallintaa ja itsenäistymistä. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, ihmisoi-
keuksien, kollektiivisen vastuun sekä erilaisuuden kunnioittamisen periaatteet ovat keskeisiä sosiaalityössä. Sosiaalityö nojautuu sosiaalityön, yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden teorioihin ja paikalliseen tietoon, ja sen tarkoituksena on saada ihmiset ja rakenteet ratkaisemaan elämän ongelmatilanteita ja lisäämään hyvinvointia. Määritelmää voidaan laajentaa kansallisella ja/tai alueellisella tasolla."*¹

Sosiaalityön tehtävissä toimivilla on erilaisia tehtäväkuvia ja työtehtäviä. Sosiaalityön tilanteisiin liittyy samanaikaisesti yksilöllisen kokemisen ja olosuhteiden ainutkertaisuus sekä ilmiöiden rakenteellisuus ja globaalisuus. Sosiaalityötä tekevien tulee tunnistaa ilmiöiden eri tasoja ja osata toimia niillä. Sosiaalityön tehtävien kategorinen erottelu on keinotekoisia ja jopa mahdotonta. Näkemällä sosiaalityö organisaatiossa yhteisenä ammatillisena alueena, voidaan huolehtia eri näkökulmien huomioimisesta ja tehdä muutostyötä monenlaisilla menetelmillä ja toimintatavoilla.

¹ IFSW:n ehdotus maailmanlaajuisiksi sosiaalityön määritelmäksi IFSW:n Melbournen maailmankonferenssissa 2014.

SOSIAALITYÖN OSAAMISEN KOHDENTUMINEN

Sosiaalityön korkeakoulutusta tuottavat tahot ovat määritelleet koulutuksen tuottamaa osaamista. Korkeakoulututkintojen osaamista kuvataan seuraavasti:

Sosiaalityön yliopistotutkinto antaa valmiudet sosiaalityön eettisten periaatteiden mukaisesti ymmärtää ja selvittää ihmisten moninaisten elämänongelmien syntyprosesseja, ilmenemismuotoja ja vaikutuksia. Tutkinto orientoi kriittiseen ajatteluun ja se tuottaa osaamista asiakkaiden elämäntilanteiden analysointiin ja ymmärtämiseen, asiakkaiden kohtaamiseen, yhteiskunnalliseen tiedottamiseen ja vaikuttamiseen, erilaisten kehittämishankkeiden suunnitteluun ja johtamiseen, moniammatilliseen yhteistoimintaan sekä alan juridiseen päättelyyn ja lain soveltamiseen. Lisäksi sosiaalityöntekijä hallitsee sosiaalisten ongelmien yhteisöllisiä ja yksilöllisiä ratkaisuprosesseja. Sosiaalityöntekijä osaa jäsentää muuttuvaa toimintaympäristöään, seurata tutkimusta ja tehdä sitä itse.²

Sosionomi (AMK) -osaamisen kuvataan kompetensseina. Eettinen osaaminen on sosionomin (AMK) ammatillisessa toiminnassa läpäisevä tekijä. Se merkitsee sitoutumista ammattialan arvoihin ja ammattieettisiin periaatteisiin. Asiakastyö toteutuu tavoitteellisesti ja tilannekohtaisesti niin yksilöiden, ryhmien kuin yhteisöjen kanssa toimittaessa. Palvelujärjestelmäosaaminen mahdollistaa palvelutarpeen arvioinnin, palveluohjauksen tehtävissä työskentelyn sekä palveluiden järjestämisen ja tuottamisen organisoimisen. Kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen merkitsevät valmiutta hahmottaa epätasa-arvoon ja huono-osaisuuteen johtavia kehityskulkuja ja purkaa näitä. Tutkimuksellinen kehittämisosaaminen luo valmiuksia muutoksessa toimimiseen ja ratkaisujen rakentamiseen. Johtamisosaaminen merkitsee lähiesiemiestyöhön, kuten henkilöstö- ja taloushallinnon, yrittäjänä toimimisen sekä ammatillisen osaamisen kehittämisen kysymyksiin perehtymistä.³

Sosionomi (yAMK) tutkinto tuottaa sosiaalialan ja hyvinvoinnin laaja-alaisia erityisasiantuntijoita. Suunnittelu- ja kehittämisosaaminen mahdollistaa toimimisen alan toimintakäytäntöjen sekä palvelujen suunnittelijoina ja kehittäjinä yhteistyössä asiakkaiden, monialaisten verkostojen ja yhteisöjen kanssa. Sosionomi (yAMK) -tutkinnon suorittaneilla on myös osaamista yhteiskunnalliseen vaikuttamistyöhön sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi.⁴

Sosiaalialan työkuvat Suomessa ovat jäsentyneet pääsääntöisesti kelpoisuuksien kautta. Lakimuutoksessa vuonna 2005 (L 272/2005) määriteltiin sosiaalityöntekijän kelpoisuuden lisäksi mm. kelpoisuus sosiaaliasiamiehen, lastenvalvojan, sosiaaliohjaajan, lastentarhanopettajan ja lähihoitajan tehtäviin sekä sosiaalihuollon johtotehtäviin. Työkuvien näkökulmasta katsottuna eri koulutus-

² Sosnet, <http://www.sosnet.fi/Suomeksi/Koulutus/Peruskoulutus/Sosiaalityon-yliopistollinen-koulutus-Suomessa>

³ Sosiaalialan verkosto http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/

⁴ Sosiaalialan verkosto http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/

taustan omaavien selkeä määrittely on vaikeaa, johtuen siitä, että sosiaalialan työ ei ole luonteeltaan hierarkkista eikä selkeisiin kategorioihin perustuvaa. Myös työn hektisyys ja tilannekohtainen vaihtelevuus edellyttävät valmiutta liikkua työkuviin välillä joustavasti. Hierarkiaa tarvitaan erilaisiin hallinnollisiin ratkaisuihin ja julkisen vallan käyttöön.

Sosiaalityöntekijöiden työkuvaan keskeistä on palvelujärjestelmälähtöisesti asemoitunut lyhyt- tai pitkäkestoisempi asiakastyö, jossa psykososiaalisen orientaation avulla pyritään antamaan asiakkaalle välineitä parantaa elämänolosuhteitaan ja elämänhallintaansa. Kunnallissektorilla toimiva sosiaalityöntekijä käyttää julkista valtaa tekemällä hallinnollisia päätöksiä. Myös terapeuttisen työotteen käyttö on sosiaalityöntekijälle ominaista organisaation asettamissa puitteissa. Suhteessa yhteistyötahoihin sosiaalityöntekijä on kokonaisvaltaista näkökulmaa esillä pitävä asiantuntija. Sosiaalityöntekijöiden työssä tavoitellaan rakenteellista muutostyötä.

Sosionomin (AMK) työkuvaan painottuu niin ikään asiakastyö, mutta se sijoitetaan useasti lähemmäksi asiakkaan omaa elinympäristöä, hänen kotiinsa, laitokseen, kadulle, vapaa-ajanviettopaikkoihin tai asiakkaan rinnalle erilaisiin asiantuntijaympäristöihin. Työtä ohjaa tavoitteellisuus, joka nousee asiakkaan arjesta ja yhdistyy palvelujärjestelmän lainalaisuuksiin esim. palveluluohjauksen muodossa. Erilaisten resurssien, esimerkiksi vertaistuen, vapaaehtoistyön, omaishoidon tai naapuriavun organisoiminen asiakkaan tueksi kuuluu sosionomi (AMK) tehtäviin. Sosionomin (AMK) työkuvaan sisältyy organisaation asettamissa puitteissa myös tavoitteellisten ryhmätoimintojen järjestämistä ja ohjaamista sekä erilaisten yhteisöllisten tapahtumien organisointia. Sosionomi (AMK) toimii keskimääräistä enemmän ympäristöissä, joissa on mahdollisuus toteuttaa ehkäisevän sosiaalityön muotoja.

Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneen sosionomin osaaminen painottuu kehittämistoimintaan ja esimiestehtäviin. Tähän mennessä kuntasektori ei ole hyödyntänyt ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon osaamista samalla tavalla kuin yksityinen ja kolmas sektori. Sosionomin (yAMK) työkuva voisi kuitenkin painottua asiakastyön prosessien kehittämiseen, mutta myös laajemmin sosiaalipalveluiden kehittämiseen. Palveluita kehitetään yhdessä asiakkaiden ja ammattilaisten kanssa. Sosiaalipalveluita tuotetaan monimuotoisissa toimintaympäristöissä, joissa asiakkaiden palvelutarpeisiin vastataan julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyöllä. Sosionomi (yAMK) lähestyy sosiaalipalveluiden kehittämistä kansalaislähtöisestä näkökulmasta.

ESIMERKKEJÄ SOSIAALIHUOLLON TEHTÄVÄRAKENTEISTA

Vantaan malli

Vantaan kaupungin aikuissosiaalityön tehtävärakenneprojektin⁵ (2012–2013) tavoitteena oli:

- mallintaa sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien tehtäväkuvaukset niin, että koulutus ja osaaminen hyödynnetään parhaalla mahdollisella tavalla
- luoda aikuissosiaalityöhön pysyviä työpaikkoja ja päästä eroon jatkuvista rekrytointiprosesseista ja henkilöstön suuresta vaihtuvuudesta

Kehittämishankkeen tulokset:

- pilotoitu tiimityömalli vakiinnutettiin: sosiaalityötä tehdään sosiaalityöntekijöistä, erityissosiaaliohjaajista, sosiaaliohjaajista ja etuuskäsittelijöistä muodostuvissa tiimeissä
- uutena nimikkeenä otettiin käyttöön erityissosiaaliohjaajan virkanimike, jossa pätevyysvaatimuksena on tehtävään soveltuva ylempi ammattikorkeakoulututkinto
- mallinnettiin tehtäväkuvaukset, joissa huomioitiin eri ammattiryhmien koulutus ja osaaminen suhteessa asiakkaiden palvelutarpeeseen
- sosiaaliasemien aikuissosiaalityö jaettiin kussakin kolmeen tiimiin ja toimintalinjaan. Toimintalinjat ovat: normitettu toimeentulotukityö, nuorten sosiaalityö ja -ohjaus sekä aikuisosiaalityö ja -ohjaus

Prosessin toimenpiteinä toteutettu tehtäväjako sosiaalityöntekijän, erityissosiaaliohjaajan ja sosiaaliohjaajan kesken varmistaa moniammatillisen perustan, jossa eri ammattiryhmien osaamisen hyödyntäminen ja pysyvän henkilöstön rekrytointi onnistuvat aikuissosiaalityön asiakastyössä.⁶ Prosessin työstäminen suuntasi aikuissosiaalityön sisältöjen kehittämistä. Prosessissa on keskitytty arvioimaan työn tuottamisen tapoja sekä työntekijöiden pysyvyyteen ja sijaistamiseen vaikuttavia tekijöitä. Vantaalla on arvioitu palveluverkkoa ja määritelty aikuissosiaalityö kokonaisuudessaan uudelleen edellä mainittuun kolmeen toimintalinjaan. Kutakin toimintalinjaa johtaa sosiaalityön esimies, jonka alaisina toimivat johtavat sosiaalityöntekijät. Prosessin aikana määriteltiin myös johtavien sosiaalityöntekijöiden ja esimiesten toimenkuvat uudelleen.

Yhteenvedona hankkeen loppuarvioinnissa tiivistetään Vantaan kaupungin aikuissosiaalityön jatkokehittämisen painopisteet:

- tehtävärakennetyön vakiinnuttaminen
- tuloksina aikaansaatuja asiakashyötyjen näkyviksi tekeminen

⁵ Vantaan kaupunki, Sosiaali- ja terveyslautakunnan päätökset. Kokousmateriaalit 11.6.2012 ja 9.9.2013.

<http://192.49.193.12/ktweb/>

⁶ Viskarinen, Pia. Seminaaripuheenvuoro 17.5.2013 Sosiaalialan osaaminen – ajankohtaispäivä.

Rauman malli

Rauman kaupungin sosiaalihuollon tehtävärakenneuudistuksen⁷ (2007–2009) tavoitteena ovat olleet:

- sosiaalityön toimialueen ammatti- ja tehtävärakenteiden yhteistoiminnallinen kehittäminen asiakkaiden tarpeita vastaaviksi
- sosiaalityön profiilin kohottaminen sekä henkilöstön työmotivaation ja työolosuhteiden parantaminen
- osaamisvajaiden ja täydennyskoulutustarpeiden kartoittaminen

Kehittämishankkeen tulokset:

- sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan työnjako saatiin näkyväksi. Lisäksi otettiin käyttöön aikuissosiaalityön asiakassuunnitelma, parityöskentelyn toimintatapa sekä ammattiryhmien välinen tiedonkulkuohjeistus. Käsitteellisellä tasolla työolosuhteiden parantuminen näkyi yhteisenä ymmärryksenä tehtävärakenteista ja sosiaaliohjauksen käsitteistä.

Sosiaalityötä tehdään Rauman yhdistetyssä sosiaali- ja terveystoimessa moniammatillisena tiimityönä. Eri koulutuksen saaneet henkilöt tekevät työtä oman osaamisensa lähtökohdista ja asiakkaan palveluprosessi on osiensa summa. Prosesseissa on määritelty roolit ja tehtävät niin sosiaalityöntekijöille, sosiaaliohjaajille, etuuskäsittelijöille kuin mahdollisille muille asiantuntijoille. Toimeentulotuen siirtäminen etuuskäsittelijöille on osaltaan antanut mahdollisuuden muutokselle. Sosiaaliohjaajien jalkautuva ja etsivä työ sekä eri menetelmien käyttö ovat muuttaneet asiakas- ja työntekijätilanteita suunnitelmallisemmiksi ja asiakaslähtöisemmiksi.

Rauman kaupungin aikuissosiaalityön tehtävärakenneuudistuksen jälkeisen kehittämisen painopisteitä ovat:

- moniammatillisten tiimien työskentelyn jatkokehittäminen mm. holistisen ajattelutavan laajentaminen kaikille sektoreille
- ylisektoraalisten kuntoutuspolkujen kehittäminen, erityisesti siirtymät järjestelmissä
- palvelujärjestelmän kokonaiskoordinoinnin haltuunotto (kunta/valtio/3. sektori /srk jne.)
- sosiaalityöntekijän roolin vahvistaminen tiedontuottajana ja asiantuntijana

⁷ Koskinen, Pirjo 2009. Sosiaalityön ammatti- ja tehtävärakennehanke Raumalla ja Luvialla.

https://lakeusmoodle.epedu.fi/file.php/6180/ammatti_ja_tehtavarakenne_rauman_loppuraportti.pdf

Tehtävärakennetyöstä pilottialueilla

SOIL -hankkeen pilottialueilla on tehty jo aikaisemmin erilaisia kehittämisprosesseja tehtävärakenteisiin liittyen. Aikaisempi kehittämistyö on antanut aineksia pohtia tehtävärakenteen kehittämisen raameja ja vaihtoehtoja.

SOIL -hankkeen yhtenä toimenpiteenä oli pilottialueiden tehtävä- ja palvelurakenteiden, asiakastarpeiden sekä resursoinnin kuvaaminen. Tavoitteena oli luoda vertailtavaa tietoa kehittämistyön tueksi. Tuloksena saatiin viisi erilaista kuvausta pilottialueiden ominaispiirteiden mukaan, jokaiselta alueelta omanlaisensa. Vaikka alueet ovat maantieteellisesti lähekkäin, näyttää siltä, että asiakastarpeet, palvelurakenteet, käytetty termistö ja resursointi ovat erilaisia keskenään. Tämän vuoksi keskustelu ja teemojen avaaminen on tärkeä tapa kehittää rakenteita ja työtapoja. Tavoitteena ei ole kaikkialle samaa ja yhtä paljon, vaan vertaileminen helpottaa näkemään alueelliset eroavaisuudet ja ottamaan paremmin huomioon juuri oman alueen toimintaympäristön luonne ja palvelutarpeet.

Pilottialueilla sosiaalihuollon tehtävärakennetyötä on tehty mm. KASTE -hankkeitten yhteydessä, kuntayhtymiä ja yhteistoiminta-alueita muodostettaessa sekä kuntaliitosten yhteydessä. KASTE -hankkeina alueella ovat toteutuneet mm. Etelä-Pohjanmaan lapset, nuoret ja lapsiperheet (Ella) -kehittämishanke, Lastensuojelutarpeen selvityksen kehittäminen Väli-Suomessa (LasSe) -hanke sekä Sosiaalisesti osalliseksi sosiaalityöllä (SOS I ja SOS II) -hanke. Hankkeiden pääfokus ei ole tehtävärakenteissa, mutta jokaisessa on kuitenkin liittymäkohdat rakennetyöhön henkilöstön osaamisen hyödyntämisen, verkostotyöskentelyn ja saumattomien palveluketjujen kehittämisen kautta.

KASTE -hankkeiden lisäksi alueilla on toteutettu erillisiä kehittämishankkeita etenkin lapsiperhetyön sekä mielenterveys- ja päihdetyön sektoreilla. Lapsiperhetyössä on kehitetty perhesosiaalityöntekijän ja perhetyöntekijän tehtäväkuvia, varhaisen tuen palveluita ja sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyörakenteita. Mielenterveys- ja päihdetyössä on toteutettu aikuispsykososiaalisten palveluiden rakennemuutoksia siten, että painopistettä on siirretty laitoshoidosta avohuoltoon. Tämä on vaatinut sosiaalihuollon henkilöstön osaamiskartoitusten tekemistä, osaamisen uutta suuntaamista, tiimityörakenteiden käyttöönottoa sekä palvelumuotoilua.

Erään hankkeen workshoppiin osallistuneen työntekijän toteamus tiivistää kehittämistyön:

”Tavoitteena kaikessa kehittämistyössä on päästä silpusta kokonaisuuksiin. Toimintaperiaatteena työssä on, että kaikki liikkuvat jostakin johonkin. Työn tavoitteena yksilö- ja perhetyössä on lähipalveluiden toteuttaminen työntekijöiden jalkautumisen ja sähköisten palveluiden avulla sekä dialogin mahdollistava toimintatapa työyksiköissä ja tiimeissä – yhdessä oppiminen. Näin päästään lähemmäksi suunnitelmallista sosiaalityötä ja toimivia rakenteita.”

Alankomaiden malli

Sosiaalityö ymmärretään eurooppalaisessa viitekehyksessä paljon laajempaan auttamisen toiminta-alueena kuin suomalainen sosiaalityö. Eurooppalaiselle hyvinvointipalvelujärjestelmälle on ominaista myös kolmannen sektorin, kirkon ja järjestöjen sekä vapaaehtoistyön merkittävä rooli.

Sosiaalityön uudesta identiteetistä ja työnteon tavoista käydään keskustelua esimerkiksi Alankomaissa, jossa sosiaali- ja terveystalouden järjestelmää on kehitetty 1990-luvulta lähtien poikkisektoralisesti ja asiakaslähtöisyyttä korostavasti. Järjestelmässä painottuvat oman elämän hallinta ja asiakkaan valta päättää omista asioistaan. Alankomaiden toimintatavassa korostuvat sosiaalitalous ja sosiokulttuurinen näkökulma. Sosiokulttuurisuudella tarkoitetaan kansalaisten aktivointia, markkinoiden ja kansalaisyhteiskunnan roolia, kontekstuaalisuutta ja paikallisuutta. Sosiaalipolitiikassa valtion rooli vähenee yksilön ja hänen verkostonsa vastuun lisääntyessä. Päävastuu sosiaalihuollon toteuttamisesta on paikallisilla viranomaisilla ja ongelmiin haetaan ratkaisua läheltä ihmisten elinympäristöä ja lähiyhteisöä. Sosiaalihuolto on siirtynyt kansalaiskeskeisempään suuntaan.

Kehityksellä on ollut vaikutuksia myös sosiaalityöhön, jolta odotetaan näyttöä yhteiskunnan uudelleenrakentamisen ja sosiaaliseen koheesioon edistämisestä. Työkäytännöiltä odotetaan tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta. Sosiaalityön perustana ovat asiakkaan yksilöllisyyden huomioiminen ja hänen omien voimavarojensa etsiminen, aktiivinen palvelupakettien räätälöinti. Keskeinen kysymys on asiakasnäkökulman toteutuminen. Sosiaalityöntekijän osaamisalueisiin kuuluvat asiakkaan omien voimavarojen ja verkostojen vahvistaminen ja osallisuuden lisääminen. Tärkeänä nähdään, että työtä tehdään ennakoivalla otteella asiakkaitten arjessa ja laajasti heidän omissa toimintaympäristöissään.

Palveluiden järjestämisessä on pyritty erottamaan asiakkaalle näkyvät toiminnot (front office) organisaation omista sisäisistä toiminnoista (back office). Tämän ajattelun mukaisesti esimerkiksi sosiaalipalveluita kehitettäessä katsotaan asiakkaan kannalta ”etutoimiston” näkökulmasta siten, että palvelut ovat mahdollisimman helposti, nopeasti ja joustavasti saatavilla. Työntekijät kohtaavat asiakkaita matalan kynnyksen ja liikkuvan työotteen mukaisesti lähellä asiakkaita. Palveluiden tuottamisen takana olevat monenlaiset ja hyvin monimutkaisetkin byrokraattiset prosessit jätetään ”takatoimistoon” asiakkaan näkymättömiin. Takatoimisto toimii työntekijöiden tukipisteenä ja palveluiden organisointipaikkana, jonne asiakkaan ei tarvitse lähteä tai varata aikoja. Toimintatapa edesauttaa työntekijäresurssin painopisteen suuntaamista virastotyöstä varsinaiseen asiakastyöhön.

SOIL -TEHTÄVÄRAKENNEMALLI

SOIL -hankkeessa kehitettyyn tehtävärakennemalliin ovat vaikuttaneet pilottikuntien tilanteet, suomalaiset tehtävärakennemallit, kansainväliset ideat sekä meneillään olevan sosiaali- ja terveydenhuollon uudistamistyön haasteet ja avaukset. Kysymyksessä on eräänlainen perusmalli, jonka avulla sosiaalihuollon tehtävät on mahdollista kunnissa järjestää. Malli edellyttää paikallista soveltamista ja toisaalta mahdollistaa sen.

Tavoitteena on etsiä ratkaisua sosiaalityöntekijäpulaan sosiaalihuollon tehtävärakennetta kehittämällä. Sosiaalityöntekijöiden virkojen täytön yleistä tilannetta leimaa epäjatkuvuus ja hauraus, millä on vaikutuksia asiakastyön laatuun, verkostojen toimivuuteen ja ammatillisuuden kehittämiseen. Yksi seurauksista on epäpätevän työn leima. Ajatuksena on järjestää olemassa olevat työntekijäresurssit uudella tavalla. Tavoitteena on myös muodostaa mielekkäitä tehtäväkokonaisuuksia, jotka vastaavat eri koulutuksen saaneiden osaamista. Malli jättää tilaa työntekijöiden erikoistumiselle ja urakehitykselle.

Mallin keskeisiä ideoita ovat:

- parhaan osaamisen suuntaaminen sosiaalihuollon eri tehtäviin asiakastarpeet huomioiden
- asiantuntijatehtävien ja substanssijohtamisen paikantaminen tehtävärakenteeseen
- uralla etenemisen ja osaamisen täydentämisen visioiminen kunnallisessa sosiaalityössä
- sosiaalihuollon tarkasteleminen kokonaisuutena kunnassa/kuntayhtymässä/ yhteistoiminta-alueella tai muulla sosiaali- ja terveystalouden tuottamisalueella
- kunnassa/ alueella olevien voimavarojen hyödyntäminen asiakkaiden ja asiakasryhmien tueksi niin yksilöllisellä kuin rakenteellisellakin tasolla

Tehtävärakennemallin kehittämisessä on huomioitu sosiaalityöntekijäkelpoisuuden tuottavat maisteritasoiset tutkinnot, sosiaalialan ylempi ammattikorkeakoulututkinto, sosionomi (yAMK) sekä sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinto sosionomi (AMK). Näitä kaikkia yhdistää yhteinen sosiaalityön viitekehys. Tehtävärakennemallissa ei tarkastella lähihoitaja -tutkinnon suorittaneiden työtehtäviä, eikä myöskään rinnakkaisalojen, kuten terveydenhuollon työtehtäviä.

Esimerkkinä oleva tehtävä rakenne muodostuu kolmesta tehtäväalueesta: aikuissosiaalityö, lastensuojelu ja vammaistyö (taulukko 1), mutta tehtäväalueet voivat jäsentyä myös eri tavalla riippuen alueen tarpeista. Tehtäväalueiden lähtökohtana on sosiaalitoimistossa tehtävä sosiaalityö, mutta tehtäväalueet aukeavat tai niveltyvät myös osaksi laajempia sosiaalihuollon tehtäviä. Esimerkiksi lastensuojelun tehtävät ovat kiinteässä yhteydessä muihin perhepalveluihin, kuten avo- ja laitoshuoltoon, varhaiskasvatukseen, neuvolaan ja kouluun.

Taulukko 1. SOIL -tehtävärakennemalli

Aikuissosiaalityö	Lastensuojelu	Vammaistyö
Sosiaalihuollon esimiestehtävä sosiaalityön johtaminen vaativan asiakastyön johtaminen <i>Sosiaalityöntekijä</i>	Sosiaalihuollon esimiestehtävä sosiaalityön johtaminen huostaanotto vaativan asiakastyön johtaminen <i>Sosiaalityöntekijä</i>	Sosiaalihuollon esimiestehtävä sosiaalityön johtaminen vaativan asiakastyön johtaminen <i>Sosiaalityöntekijä</i>
Sosiaalihuollon asiantuntijatehtävä vaativa asiakastyö kehittäminen alueelliset palveluverkostot asiakasryhmäyhteistyö <i>Sosiaalityöntekijä</i> <i>Erityissosiaaliohjaaja:</i> <i>sosionomi (yAMK)</i>	Sosiaalihuollon asiantuntijatehtävä vaativa asiakastyö kehittäminen alueelliset palveluverkostot lapsen kuuleminen asiakasryhmäyhteistyö <i>Sosiaalityöntekijä</i> <i>Erityissosiaaliohjaaja:</i> <i>sosionomi (yAMK)</i>	Sosiaalihuollon asiantuntijatehtävä vaativa asiakastyö kehittäminen alueelliset palveluverkostot asiakasryhmäyhteistyö <i>Sosiaalityöntekijä</i> <i>Erityissosiaaliohjaaja:</i> <i>sosionomi (yAMK)</i>
Sosiaalihuollon asiakastyö suunnitelma ja toteutus verkostoaktivointi tavoitteellinen asiakastyö <i>Sosiaaliohjaaja:</i> <i>sosionomi (AMK)</i>	Sosiaalihuollon asiakastyö suunnitelma ja toteutus verkostoaktivointi tavoitteellinen asiakastyö <i>Sosiaaliohjaaja:</i> <i>sosionomi (AMK)</i>	Sosiaalihuollon asiakastyö suunnitelma ja toteutus verkostoaktivointi tavoitteellinen asiakastyö <i>Sosiaaliohjaaja:</i> <i>sosionomi (AMK)</i>

Sosiaalihuollon esimiestehtävä

Sosiaalityön yliopistokoulutuksen erityisiä vahvuuksia ovat tutkimusosaaminen ja kyky tarkastella yhteiskunnallisten rakenteiden kompleksisuutta ja niiden vaikutuksia kansalaisten, ryhmien ja yhteisöjen elämään. Osaamista hyödynnetään tehtävärakenteessa sosiaalityön johtotehtävissä.

Sosiaalityöntekijä toimii sosiaalihuollon esimiehenä ja johtaa sosiaalityötä. Esimiestehtäviä ovat:

- sosiaalityön virallisista prosesseista (viranomaistehtävä) vastaaminen
- tiiminsä henkilöstöjohtajana toimiminen
- henkilöstön työhyvinvoinnista huolehtiminen
- henkilöstön osaamisesta ja ammattitaidon ylläpitämisestä huolehtiminen asiakas- ja palvelutarpeiden mukaan
- toiminnan tiedontuotannosta ja informaatiotekniikasta vastaaminen
- toiminnan arvioinnin ja palvelutarpeiden ennakkoinnin toteuttaminen
- sisäisestä ja ulkoisesta verkostoyhteistyöstä huolehtiminen
- toiminnan tuloksellisuudesta ja vaikuttavuudesta vastaamisen
- esimies tekee myös asiakastyötä (esim. 50 % työajasta).

Sosiaalihuollon asiantuntijatehtävä

Asiantuntijatehtävä kohdistuu hyvinvoinnin, osallisuuden ja sosiaalisen koheesion edistämiseen ja turvaamiseen sekä sosiaalisten ongelmien ehkäisyyn, vähentämiseen ja poistamiseen. Tarkoitus on kehittää palvelujärjestelmää vastaamaan mahdollisimman hyvin asiakkaiden tarpeisiin. Asiantuntijatehtävään voidaan rekrytoida sosiaalityöntekijöitä ja sosionomi (yAMK) -tutkinnon suorittaneita.

Asiantuntijatehtäviä ovat:

- asiakastyön menetelmien ja prosessien kehittäminen
- alueellisten palveluverkostojen kehittäminen yhteistyössä julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa
- asiakasryhmäverkostojen kehittäminen (esimerkiksi asiakasraadit ja kokemusasiantuntija-toiminta)
- alueellista hyvinvointia ja osallisuutta koskevan tiedon tuottaminen
- erityisosaaminen, kuten esimerkiksi lainsäädäntöön, työmenetelmiin tai palveluiden hankintaan liittyvä osaaminen
- asiantuntijatehtävä voi kohdistua myös vaativaan asiakastyöhön (esim. 75 % työajasta)

Sosiaalihuollon asiakastyö

Sosiaalihuollon asiakastyön keskeinen painopiste on tavoitteellisessa asiakastyössä – arjen sujuvuuden tukeminen, elämänhallinnan ja hyvinvoinnin edistäminen, toimintakyvyn ja osallisuuden vahvistaminen sekä asiakasta tukevien verkostojen aktivointi. Asiakastyön osana on myös sosiaalinen kuntoutus, jonka erityisenä tavoitteena on syrjäytymisen ehkäisy ja yhteiskunnallisen osallisuuden edistäminen. Sosiaalihuollon asiakastyöstä vastaavat sosionomit (AMK), koulutuksensa ydinosaamisen mukaisesti.

Sosiaalihuollon asiakastyön tehtäviä ovat:

- asiakasyhteydenoton alkuvaiheeseen sisältyvä palveluohjaus ja neuvonta
- sosiaalityön ja erityisen asiantuntemuksen tarvetta kartoittava alkuarviointi
- asiakkaan ohjaaminen sosiaalityöntekijän asiakkaaksi työyhteisössä sovittujen kriteerien mukaisesti
- asiakkaan tarvitseman avun ja palveluiden suunnitteleminen yhteistyössä asiakkaan, hänen lähiyhteisönsä sekä muun viranomaisverkoston kanssa hyödyntäen oman organisaation asiantuntemusta
- asiakassuunnitelman tekeminen sekä asiakastyön prosessin toteuttaminen ja arvioiminen olemassa olevia palveluita hyödyntäen ja tilanteen edellyttämiä menetelmiä soveltaen yhteistyössä asiakkaan ja hänen lähiyhteisönsä kanssa
- yhteistyön tekeminen muiden viranomaistahojen kanssa ja asiakkaan oman roolin vahvistaminen eri viranomaistahojen asiakkuudessa
- neuvonta, ohjaus, toimintakyvyn tukeminen ja vertaistuen edistämiseen tähtäävä ryhmätoiminta ja yhteisöaktivointi
- asiakkaan rohkaiseminen käyttämään vertaistuellisia verkostoja ja järjestösektorin palveluita
- osallistuminen hyvinvointitiedon tuottamiseen omalla tehtäväalueellaan
- vaikuttaminen hyvinvointipalveluiden rakenteellisten epäkohtien korjaamiseen
- osallistuminen sosiaalityön, asiakasprosessien ja palveluiden kehittämiseen omassa organisaatiossa
- oman työn kehittäminen, oman osaamisen täydentäminen ja ajan tasalla pitäminen

Kunnallisen sosiaalihuollon sosiaalityö muodostuu tämän mallin mukaisesti sosiaalialan asiakastyön tehtävistä, asiantuntijatehtävistä ja esimiestehtävistä. Muita sosiaalihuollon tehtäviä ovat mm. toimistosiihteerityö ja etuuskäsittely. Näitä tehtäviä ei ole otettu malliin mukaan, mutta tehtävät ovat olleet käsittelyssä hankeprosessin aikana. Tehtävät ovat oleellinen osa sosiaalihuollon asiakastyön kokonaisuutta. Tehtävät nousivat erityiseen keskusteluun hallituksen rakenneratkaisun johdosta, missä toimeentulotuen perusosan myöntäminen päätettiin siirtää Kelalle.

SOIL -tehtävärakenteen avulla pyritään varmistamaan, että sosiaalityön viranomaisprosesseja johtavilla henkilöillä on sosiaalityön kelpoisuus. Toisaalta mallissa korostetaan sosiaalityön suunnitte-

lu- ja koordinoitivastuuta, joka tässä mallissa on kohdennettu sosiaalihuollon asiantuntijoille. Asiantuntijat ovat sosiaalityöntekijöitä, mutta voivat olla myös ylemmän sosionomi-tutkinnon suorittaneita. Kolmanneksi mallissa korostuu tavoitteellinen asiakastyö, josta pääosin vastaavat sosionomit (AMK).

SOIL -malli mahdollistaa moniammatillisuuden toteutumisen sosiaalihuollon tehtävärakenteessa. Tehtäväalueittain tai organisaatiossa muutoin sovitulla tavalla on tärkeää toimia ja kehittää sosiaalityötä ja palveluita moniammatillisena tiiminä. Tiimi huolehtii siitä, että vastuusuhteisiin liittyvät toimintatavat ovat selkeät, organisaation strategia ja linjaukset todentuvat eri tehtävissä ja tiimin jäsenten osaaminen tulee optimaalisesti käyttöön.

Tehtävärakenteella vastataan kunnan asukkaiden ja eri asiakasryhmien sosiaalihuollon tarpeisiin kehittämällä yhteistoiminnallisesti ammattityötä, palveluita ja tiedontuotantoa. Sosiaalihuollon sosiaalityö on saumaton osa integroitua sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Se on erilaisten hyvinvointitoimijoiden asiantunteva yhteistyökumppani ja kansalaislähtöinen osallisuuden edistäjä yksilö-, yhteisö- ja yhteiskuntatasolla.

SOIL -MALLIN TOIMIVUUDEN ARVIOINTIA

SOIL -mallista on hankittu asiantuntija-arvioita. Arvioijina on ollut edustajia seuraavilta tahoilta: STM, THL, Talentia, Kuntaliitto, Seinäjoen kaupunki, EPSHP Aksila -yksikkö sekä AVI. Yhteenvedona arvioinneista voidaan todeta seuraavat tulokset.

Mallin etuja:

- joustavat tehtävä- ja päätöksentekorakenteet
- asiantuntijuudesta lähtevä rakenne (ei järjestelmästä)
- verkostomainen työote mahdollistuu
- nykyinen koulutus- ja osaamisrakenne voidaan hyödyntää paremmin (johtamis- ja kehittämisoaaminen, vaikuttaminen ja verkosto-osaaminen)
- kytkennät uuteen sosiaalihuoltolakiin
- asiantuntijatehtävät ja kehittäminen nousevat esille, puuttuvat tällä hetkellä tehtävärakenteista

Mallin jatkotyössä huomioitavaa:

- työprosessien jatkumon esille saaminen, tavoitteena kokonainen työprosessi
- yksilö-yhteisö-yhteiskuntatasot näkyviin, esim. rakenteellinen työ ja siihen liittyvä raportointi ja tiedontuotanto
- asiakkaan asiantuntemus mukaan rakenteeseen
- delegointimahdollisuuksien hyödyntäminen
- kehittämis- ja tiedontuotantotehtävät kuuluvat kaikkiin työtehtäviin

YHTEENVETO

Tämän julkaisun tarkoituksena on ollut kuvata tarvetta ja taustaa sosiaalihuollon tehtävärakennetyölle ja tuoda keskusteluun ja kokeiltavaksi malli rakenteiden järjestämiseksi. SOIL -hankeaikaan ovat liittyneet sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen ja tuottamisen reformi – ns. SOTE -ratkaisu sekä sosiaalihuoltolain uudistaminen. Hanke on toiminut ajankohtaisena tiedon ja arvioinnin tuottajana. Pilottialueet ovat antaneet kokemuksensa ja asiantuntemuksensa hankkeen käyttöön. Asiantuntija-arviointikeskusteluissa on voitu välittää näkymää sosiaalisen kentiltä valtakunnalliseen kehittämistyöhön ja päätöksentekoon. Asiantuntija-arviot ovat antaneet arvokkaita näkökulmia SOIL -tehtävärakennemalliin.

Ajankohtaisessa keskustelussa on ollut paljon puhetta sosiaalisen paikasta rakenneuudistustyössä, jossa tavoitteena on sosiaali- ja terveydenhuollon täydellinen integraatio. Tehtävärakenteet ovat oleellinen osa integraatiota ja suuntaamalla osaamista voidaan varmistaa asiakkaiden ja kansalaisten kannalta yhtenäiset ja toimivat palveluprosessit. Asiakkaat tarvitsevat arjessa selviytyäkseen usein sekä sosiaalipalveluja että terveystalveluja. Näin on esimerkiksi tässä kirjoituksessa esillä olevilla lastensuojelun, aikuissosiaalityön ja vammaispalveluitten sektoreilla. Palvelujärjestelmämme kaipaa tehtävärakenteiden sisälle entistä asiakaslähtöisempää, kokonaisvaltaista, sektori- ja ammatilliset rajat ylittävää työotetta. Rajat ylittävää työotetta tarvitaan sosiaali- ja terveydenhuollon lisäksi myös esimerkiksi koulu-, nuoriso-, sivistys- ja työvoimapalveluiden kesken. Sosiaali- ja terveydenhuollon ja lähisektoreiden integraatio on perimmältään ihmisten tarpeisiin vastaamista ja tämän hetken tilanteessa myös talouden kannalta välttämätöntä. Tässä esitellyn SOIL -mallin toivotaan antavan osaltaan välineen tähän työhön.